

TOYNBEE'S MYSTIK

TILL DET MEST egendomliga i Toynbees fraseologi hör att han skiljer mellan "breakdown" och "disintegration" av kulturer och dessutom genomför denna skillnad på ett mot vanligt språkbruk stridande sätt. Breakdown betyder nämligen hos Toynbee, såsom Somervell anmärker, snarast att en kultur upphör att utvecklas, medan disintegration innebär upplösning eller förfall.

Varför undergår en kultur breakdown, varför upphör den att växa? Svaret på denna fråga ger sig genom Toynbees karaktäristik av själva breakdownprocessen; denna innebär att den "skapande" minoritet som uppbygger kulturen förvandlas till en "härskande" majoritet utan förmåga av nyskapelse och att av denna grund en motsättning uppstår mellan minoritet och majoritet — enheten går förlorad. Med denna definition blir det självklart att sådana saker som misslyckade krig och teknisk efterblivenhet inte blir orsaken till breakdown, utan på sin höjd följer av detta. Tanken att nederlag och motgångar blott är nyttiga för en "frisk" kultur framhäves än en gång; om en nation går under genom krig, söker Toynbee visa att den redan var anfrätt; den definitivt besegrade borde besegras. I överensstämmelse härmed förlägges t. ex. Roms och Greklands blomstring till en tid århundraden före den av historien vanligen utpekade; det kan rent av sägas att en sådan blomstringstid förutsattes som en del av bevisföringen.

Toynbee finner skilda orsaker till kulturens breakdown; strängt taget är dessa "orsaker" helt enkelt uttryck för den process om vilken han talar. En stor del av dessa "orsaker" kunde sammanfattas under beteckningen konservatism. Gamla institutioner är oförmögna att motsä nya på-

frestningar, men ändras inte; kulturen antar inte "utmaningarna", utan hänger fast vid föräldrade styrelsesätt, produktionsformer och stridsmetoder. Man idealiserar ett efemärt jag, en efemär institution eller en efemär teknik.

Blandningen av självklarhet och orimlighet framträder i detta avsnitt som i alla andra. Det låter säga sig att en organisation — i själva verket talar Toynbee i regel om stater och andra välkända sociala fenomen, ehuru resultaten säges gälla "kulturerna" — försvagas eller upphör att växa därför att den visar bristande anpassningsförmåga, ehuru uttrycksättet är ungefär lika klagörande som satsen att man sover av opium därför att det har en sömngivande verkan. Men den skillnad som göres mellan "inre" och "yttre" svårigheter leder till godtyckliga och underliga resultat. En stat blir definitivt besegrad, sådan är Toynbees tes, inte genom det krig som avgjorde saken, utan genom den inre splittring som kom till uttryck i vanskötsel av krigsväsendet eller i svag disciplin. På detta sätt låter sig alla nederlag förklaras som "i djupare mening" beroende av inre svaghet, liksom man år 1940 talade om Frankrikes dekadans och Tysklands friska kraft. Hur många små stater har inte gått under helt enkelt därför att de varit små?

Ett par detaljer bör också dras fram för att komplettera bilden. I kapitlet om idealisering av en efemär teknik uppehåller sig Toynbee särskilt vid krigskonsten. Han söker här visa, med utgångspunkt i striden mellan David och Goliath, att ett folk som hittat på ett nytt stridssätt är benäget att sedan "vila på åromna" och därför lätt blir besegrat i nästa krig. Men han stannar inte vid de många fall då det militära försprånget bevarats eller ökas under årtionden eller århundraden, och han gör intet försök att hävda att en svaghet i militärtekniken måste bero på inre splittring; kapitlet faller utanför argumentationen. — I

kapitlet om idealisering av ett efemärt jag förklarar Toynbee att en grupp som med framgång "upptagit en utmaning" sedan gärna vilar på minnet av ett stort förflytet. Även här är det fråga om ett infall utan relevans för framställningen — likaväl kan det sägas att ett stort förflytet verkar eggande. Som illustration till satsen användes emellertid en jämförelse mellan de amerikanska staterna Virginia och Syd-Carolina å ena sidan, Nord-Carolina å den andra. De båda förstnämnda staterna var ledande före inbördeskriget, medan Nord-Carolina låg i skymundan; därför är det nu tvärtom. På den punkten har Toynbee haft otur inte bara med sitt argument (det är lika lätt att finna exempel på en tendens rakt motsatt den påstådda), utan även med de konkreta uppgifterna. Sålunda prisas det nuvarande Nord-Carolina för sina stora män, Wilson och Page; båda föddes emellertid före inbördeskriget och lämnade i unga år sin hemstat.

I det stora avsnittet om kulturernas undergång (disintegration) fullföljer Toynbee till stor del samma tankegångar som i avsnittet om breakdown. Två orsaker till förfall ställs i förgrunden. Den ena är de sociala motsättningarna (schism in the body social), som framträder i striden mellan en härskande minoritet och ett "proletariat", vartill räknas alla som bor i men inte tillhör ett samhälle (a group which in some way is in but not of any given society) — en definition som är tillräckligt obestämd för att kunna användas ungefär hur som helst. Den andra orsaken är splittring i själen (schism in the soul); hit räknas alla företeelser som sedan århundraden brukar åberopas som bevis på tidens förfall: vulgaritet i umgänge och konst, religiös eklekticism och likgiltighet, längtan efter den gamla goda tiden, eskapism genom revolutionära fantasier. Kritik av samma art som förut givits kan riktas mot dessa delar av Toynbees arbete. De står emellertid som litterära produkter högt; särskilt är skildringen av "själens splittring" suggestiv genom sitt patos och sina i detaljerna originella analyser.

Vid de speciella frågor detta avsnitt tar upp skall jag emellertid inte stanna. Det väsent-

liga är att fastslå att Toynbee i de senaste delarna av sitt verk alltmåra öppet övergår från forskning till förkunnelse. Endast de huvudsakliga punkterna i denna förkunnelse skall här refereras.

I avsnittet om breakdown fastslår Toynbee att vår egen kultur är den enda som inte misslyckats, dvs. redan "brutit samman". Bevisningen består i ett påstående som närmare skall utvecklas i en ännu icke utkommen del. En tendens till bildande av en universalstat såges vara utmärkande för kulturer som håller på att bryta samman, och denna tendens framträder, eller har framträtt, överallt utom i den västerländska kristenheten. De fragment av den tilltänkta bevisningen som företes är minst sagt egenomliga. "Den ortodoxa kristendomen har redan gått igenom universalstatsskedet i det ottomanska kejsardömet... utgreningen av den ortodoxa kristendomen i Ryssland började utvecklas till en universalstat mot slutet av 1400-talet"; detsamma gäller den ostasiatiska kulturen (Manchudynastin) och den japanska utgreningen av denna (shogunatet); "vad Islam beträffar kan vi observera en ideologisk aning om universalstaten i den panislamitiska rörelsen". Bortsett från själva den primära synpunktens underlighet blir resultatet alltså: i fråga om vissa kulturer bevisas universalstatstanken ha varit segerrik genom att den anses ha framträtt inom skilda delar av kulturområdet (t. ex. Kina och Japan) — vilket ju borde te sig som ett bevis på motsatsen; stundom är det nog med en ansats till universalstat eller rent av med en föreställning om denna. På detta sätt blir emellertid fastslaget att den västerländska kristendomen är den enda kultur som både lever och har kraft att leva och utvecklas.

Enligt en annan i de utgivna delarna blott antydd tankegång uppstår nya högre religioner inom kultureernas proletariat; dessa religioner bildar sedan grundvalen för nya kulturer. Någon dylik tendens finns emellertid inte inom västerlandets proletariat, och detta antas visa kristendomens styrka. Även genom detta argument tillerkännes vår kultur en särställning bland alla levande och döda kulturer.

Till dessa synpunkter kommer slutligen den rena trosbekännelsen. Även i vår kul-

tur framträder tecken till upplösning. Dessa förebådar emellertid uppkomsten av något helt nytt, ett "samhälle" av helt annan beskaffenhet än "kultureerna". Beviset härför är den kristna lärans särställning: den förenar genom Kristus gudomligt och mänskligt och ser i världen "ett fält för det successiva förverkligandet av Guds rike", dess Gud drar sig inte tillbaka från sin skapelse för evigt, utan återkommer, då mänskligheten behöver honom, i de troendes sinnen.

I essäsamlingen "Civilization on Trial" utvecklar Toynbee med än större frihet sin förkunnelse. Den tendens att identifiera religion och kultur som ständigt skymtar i "A Study of History" framträder här ohöjld. "Religion, after all, is the serious business of the human race." Att alla kulturer hittills gått under bör inte leda till pessimism; vår kultur kan bli kärnan i en helt ny ordning om vi inser vad denna förnyelse kräver av oss. Rädningen ligger i samförstånd och tolerans i hägnat av en stärkt och modifierad kristendom, mera konkret uttryckt i en internationell fredsorganisation, byggd på nationernas värdegemenskap. Liksom många äldre historiefilosofier anser sig Toynbee skriva i gryningen till en ny och ljusare dag; liksom Hegel förkunnade det germanska rikets fulländning genom identifikation av statstvång och frihet och Marx proletariats seger, klasskampens avveckling och statens avskaffande, förkunnar Toynbee — likaså som ett resultat av reflexion och forskning — den eviga freden och Gudsriket på jorden.

*

En engelsk forskare, Crossman, har sagt att Toynbees verk ur vetenskaplig och historisk synpunkt är "en monstruös förvillelse"; "dess grandiosa terminologi och dess tyska anspråk på vetenskaplig metod är blott en fasad framför en gotisk katakomb av myter och legender". Det är en exakt beskrivning. Själva det grundläggande kulturbegreppet användes på ett oklart och motsägelsefullt sätt — bakom definitionerna finner man ständigt Toynbees tendens att betrakta kultureerna som "religionens tjänare". I bevisningen för att kultureerna utgör enheter med särskilda lagar och

syften får stater, folkgrupper och till och med individer ständigt träda i kultureernas ställe. Definitionerna är över huvud inledningar till cirkelbevis; den sats som det gäller att framhäva kan närmare besett utläsas ur de sålunda givna bestämningarna. Naturvetenskapliga rön och mytologiska fantasier begagnas som kompletterande argument eller suggestionsmedel. Historiska förlopp insätts som länkar i en beviskedja i stället för att bilda stommen i en undersökning; icke sällan får fakta anpassa sig efter teserna. Den klara antiintellektualismen kommer, såsom Popper påpekat ("The Open Society and Its Enemies"), till synes i oviljan att ta andras argument på allvar, i vördnad för mystiken och förakt för förnuft och förnuftsstro.

Även ur en helt annan synpunkt kan boken synas förfeklad. Ur det väldiga berget av

vetande och teorier framkommer blott några satsar, så banala att de kan utformas, och ofta har utformats, utan stöd av någon annan apparat än sunt förnuft och alldagliga rön. Det behövs inte tretusen sidor för att övertyga den troende om religionens värde eller oss alla om fredens och toleransens välsignelser. Men likväl torde detta enkla budskap, kostymerat som vetenskap och tillika buret av optimism, vara skälet till Toynbees framgång. Alla kommer att läsa boken, står det i den danska upplagans förlagsreklam, "därför att den — utan att underkänna situationens allvar — innehåller ett budskap som är påglat av hopp och förtröstan".

Herbert Tingsten

(Denna artikel avslutar kritiken av Toynbees historiefilosofi. Föregående artiklar var införda 16 och 18 jan.)